

Zjišťování sociální orientace pomocí TAT

Petr Goldmann, Tereza Soukupová

Psychiatrická léčebna Bohnice, Praha
petr.goldmann@seznam.cz, terezasoukupova@yahoo.com

Abstrakt

Tématicko apercepční test se používá mimo jiné k hodnocení kvality sociálního přizpůsobení člověka. Autoři ve svém příspěvku nabízejí způsob hodnocení sociálního přizpůsobení pomocí vlastní škály aplikované na příběhy TAT. Použití tohoto nástroje dokládají na konkrétních kazuistikách.

Klíčová slova: Tématicko apercepční test, Westenova škála sociální kognice a objektivních vztahů SCORS, Škála sociální orientace SOS

Úvod

Tématicko apercepční test (TAT) vznikl před více než 65 lety jako projektivní metoda, zaměřená především na zkoumání osobnostních vlastností (Murray 1943). Murray publikoval ve svém manuálu vlastní teorii osobnosti a představil svůj hodnotící systém, sloužící k interpretaci výsledků TAT. Jím vytvořená metoda se brzy ujala a rozšířila v psychodiagnostické praxi a stala se také inspirací pro tvorbu odvozených metod pro dětskou a adolescentní populaci. Murrayův navrhovaný hodnotící systém již tak bezvýhradně přijat nebyl. Ačkoliv jeho základní postuláty, jako je charakteristika hrdiny příběhu, popis vnitřních motivů, citů a vnějších tlaků, rozuzlení a téma příběhu, jsou stále důležitými interpretačními body, Murrayův systém se ukázal pro diagnostickou praxi jako příliš složitý a těžkopádný. Ani jeho žák Tomkins, který navrhl vlastní schéma analýzy TAT protokolu, nedokázal vytvořit nástroj vhodný pro praxi (Svoboda 1999). Postupem doby proto vzniklo množství dalších hodnotících přístupů, které měly za úkol zvýšit reliabilitu a validitu testu. Souběžně s tímto trendem dochází rovněž k určitému odklonu od chápání TAT jako testu projektivního. Jeho význam spočívá v možnostech zkoumat osobnostní vlastnosti a sociální vztahy.

Mezi nejvýznamnější skórovací systémy používané při práci s TAT patří Westenova Škála sociální kognice a objektivních vztahů SCORS (Westen 2002), která sleduje tyto proměnné: diferencovanost self, kvalitu očekávaných vztahů, kvalitu vyjadřovaných vztahů, vztah k morálním hodnotám, porozumění sociální kauzalitě, sebedůvěru a identitu a soudržnost self.

Každá z uvedených proměnných se hodnotí na sedmibodové škále. Jako příklad uvádíme hodnotící vodítka pro jednu z proměnných škály SCORS – Porozumění sociální kauzalitě (Soukupová, Goldmann, 2008):

e	Porozumění sociální kauzalitě (schopnost porozumět tomu, proč lidé jednají tak, jak jednají)
1	vysvětlení lidského chování, nebo významů interpersonálních zkušeností, má tendenci být zmatené, matoucí, zdeformované, extrémně odcizené; příběhy se těžko sledují – mají malou koherenci
3	vysvětlení lidského chování, nebo významů interpersonálních zkušeností, je mírně matoucí; popisy interpersonálních událostí obsahují často inkongruence, které vyžadují námahu k jejich plnému pochopení
5	má tendenci uvádět zřetelné významy interpersonálních událostí, ve kterých aktivity lidí vyplývají z toho, jak zažívají nebo interpretují situace
7	má tendenci uvádět bohaté, koherentní a přesné významy interpersonálních událostí

Westenova škála je již patnáct let vyvíjena a zpřesňována a ukazuje velmi dobré psychometrické charakteristiky. Manuál i tréninková příručka jsou zpřístupněny na Westenově internetové stránce. Škála je využitelná i v diferenciativně diagnostické praxi např. pro odlišení hraniční poruchy osobnosti (Ackerman 1999).

Westenovu škálu jsme uplatnili při tvorbě Škály sociální orientace (SOS). Naši škálu jsme začali vytvářet pro potřeby psychodiagnostické praxe, když jsme nevystačili s běžně používanou definicí empatie jako porozumění vcítěním. Rogers uvádí přesněji, že být empatický znamená vnímat vnitřní referenční rámec druhého člověka s přesností, emocionálními složkami a významy, které k němu patří, jako bych byl oním člověkem, avšak aniž bych kdy ztratil onu dimenzi „jako“ (Vymětal, 2004).

Škála SOS vychází z této širší definice. Jako první proměnnou zaznamenáváme přítomnost sociální percepce, tedy samotné rozpoznání subjektem, že podnět má sociální charakter. Pokud je tato podmínka splněna, může dojít k vědomému zaměření na sociální objekt. Teprve v této fázi může dojít k porozumění existujícímu sociálnímu významu. Ve čtvrté fázi může dojít k vcítění do druhých lidí. V optimálním případě by měla následovat fáze spolucítění – tedy empatie s odstupem, který umožňuje být v kontaktu s druhým člověkem, ale zároveň neztrácet kontakt sám se sebou a nenechat se svým vlastním vcítěním pohltit. Poslední fázi může být sociální akt, realizovaná dovednost. Tato aktivita však nejen že nemusí vůbec nastat, ale mnohdy se objevuje předčasně a tedy nezrale.

Do tvorby sociální orientace vstupují i další proměnné: jsou to především

- vztah k sobě
- zralost osobnosti
- hodnotový systém,
- očekávání od druhých lidí

Škála sociální orientace (SOS)

1. **Sociální percepce** – registrace podnětů, rozpoznání sociálního podnětu
2. **Sociální zaměření** – zájem o sociální objekt a aktivní zaměření na něj
3. **Sociální porozumění** – porozumění sociálnímu významu situace v jejím emočním a sociálním kontextu (porozumění verbálním i neverbální znakům komunikace)
4. **Vcítění** – emoční ztotožnění, vznik a prožívání shodných emocí s druhým

5. **Spolucítění** – poodstoupení od vlastního prožitku a setrvání v emočním kontaktu se sebou i s druhým člověkem
6. **Sociální akt** – využití takto získané zkušenosti

V psychodiagnostické praxi nám SOS usnadňuje popis klientovy či pacientovy úrovně sociální orientace.

Předpokládáme, že psychicky zdravý a osobnostně integrovaný člověk projde v sociálním kontaktu s druhým postupně všechny uvedené fáze sociální orientace. Zastavení se na nižší úrovni, nebo přeskok některé z fází, zpravidla signalizuje možný problém v oblasti mezilidských vztahů. S tím se setkáváme u nezralých, ale především u neurotických, psychotických a disociálních pacientů a klientů. Depresivní a schizofrenní pacienti mohou skončit ve fázi 1, resp. jí ani nedosáhnou. Schizoidní a někteří schizofrenní skončí ve fázi 2, i když někteří schizoidní mohou dosáhnout fáze 3. Disociální klient přeskočí z fáze 3 přímo do fáze 6 – jedná se u něj o instrumentální manipulaci bez schopnosti vcítění a spolucítění. Úzkostný klient se zastaví ve fázi 4. Histrion přeskočí z fáze 4 přímo k fázi 6 – zahlcen svými vlastními emocemi a neschopen zralého odstupe.

Naše SOS nemá zatím pro jednotlivé fáze sociální orientace kvantifikační měřítko. Lze ji však použít jako efektivní screening a to nejen v psychodiagnostice, ale i v psychoterapii a psychologickém poradenství.

Použití SOS tak psychologům pomáhá nejen zkvalitnit práci, ale zvyšuje citlivost sociálního porozumění, prohlubuje vcítění, vede k autentickému spolucítění a povzbuzuje k cílené a zralé sociální aktivitě.

Literatura

Ackerman, S., J., et al. (1999). Use of TAT in the Assessment of DSM-IV Cluster B Personality Disorders. *Journal of Personality Assessment*, 73, 422 – 448.

Murray, H.A. (1943). *Thematic Apperception Test Manual*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Soukupová, T., Goldmann, P. (2008). *Westenova škála SCORS v Tématicko apercepčním testu*. Rorschach a projektivní metody, 3/2007, Ročenka České společnosti pro Rorschacha a projektivní metody. Praha, IPVZ

Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha, Portál.

Vymětal J. (2004). *Obecná psychoterapie*. Praha, Grada.

Westen, D. (2002). Social cognition and Object Relations scale (SCORS): Manual for coding TAT data. Emory University [online]. 532 Kilgo Circle, Emory University, Atlanta, GA 30322, USA : [cit. 2008-02-15]. Dostupné na World Wide Web: <<http://www.psychology.emory.edu/clinical/westen/index.html>>.

Příloha č. 1

Příklady skórování sociální orientace u odpovědí na některé tabule TAT

Sociální percepce +

2: „Tady matka hlídá, aby syn pracoval na poli a nevybavoval se s tou mladou slečinkou z vyšší společnosti... ta ví, že on má na víc a chtěla by ho vzdělávat. Tajně ho naučí číst a psát.“

Sociální percepce –

2: „Kůň orá pole... nejdřív to zasázeli a potom to sklidili...“.

Sociální zaměření +

5: „Matka nakukuje do dveří dětského pokoje a přesvědčuje, že její osmiletý syn klidně spí na svém lůžku. Protože je chlapec právě nemocný, šla se raději přesvědčit, že se neprobudil a že nic nepotřebuje. Až zavře dveře, sedne si zpět ke stolu, kde právě večeří její manžel, a poradí se s ním, jestli má zítra znovu zavolat lékaře...“.

Sociální zaměření –

5: „To nevim... může koukat, jestli je všechno v pořádku, jestli je všechno uklizeno...“.

Sociální porozumění +

13MF: „Zoufalý muž, který v náhlém záchvatu žárlivosti uškrtil svou milenku. Muž se do své družky zamiloval před půl rokem, a to velmi prudce a vášnivě. Vztah byl vždy velmi živelný, prokládaný spoustou hádek a usmiřování. K tragédii došlo po té, kdy se žena vrátila domů až druhý den ráno. Navíc mu odmítala říci, kde a s kým byla. Muž, zmítán výčitkami svědomí, se půjde za chvíli udat na policii.“

Sociální porozumění –

13MF: „... jeden brečí nebo nebrečí...nebo mu spadlo něco do oka, tak si to utírá...druhá strana může bejt mrtvá, nebo nemusí bejt mrtvá a jen tak leží, on je z toho nešťastnej, nechce to vidět...“.

Vcítění +

13MF: „Muž je vyděšený a nešťastný. Našel svoji ženu doma mrtvou, spáchala sebevraždu. Věděl, že již dlouhou dobu byla depresivní a brala léky, a teď vůbec neví, co má dělat. Zakrývá si obličej a ještě ani nikoho nezavolal.“

Vcítění –

13MF: „...ráno... mladé osoby... v Anglii by to bylo před školou, protože mají školní uniformu... je otázka, zda tam byl sex... jedna ta holka zůstane doma...a ta druhá... jestli je to holka, nebo kluk, to je otázka... jeden z nich zůstane doma... ale je to otázka, jestli je to holka nebo kluk, podle krátkých vlasů se to nepozná...nejde říct, jestli tam byl sex, nebo ne...“.

Spolucítění +

13MF: „To může být manžel, který přišel domů a našel mrtvou manželku... paní tak divně leží, je mrtvá, on je zhrzený z toho, co se stalo... je to sekunda po tom, co se otočil a viděl... pocit viny v tom, cítí se vinný za to, co se stalo... žárlivost, manželská hádka... zavolá na policii...“

Spolucítění –

13MF: „Ten mladík šel s nějakou dívkou do bytu, vyžadoval na ní sexuální styk a on jí pak nechtě uškrtil a teď si uvědomil, jak to zpackal. Půjde se udat, na nic jiného nevypadá.“

Sociální akt +

18 GF: „Ta starší paní pláče... drží tu druhou, jako by se jí něco stalo, že třeba nemůže vstát... třeba spadla se schodů a tahle paní ji tam našla... určitě zavolá nějakou pomoc, nebo ji zaveze k lékaři...“.

Sociální akt –

18 GF: „Žena, která drží druhou ženu... žena, která je opřená o schodiště je bezvládná a bezmocná, skleslá, žena, která jí drží a dívá se na ní... neumím to vyjádřit, chápe ji, ale na druhou stranu tam je, že to tak muselo být, že to tak je...“.